

PSIXOLOGIYADA EKSPERIMENT NATIJALARINING TAHLILI VA ULARNING ILMIIY TALQINI

Abdullayeva Hilola Turgunbayevna

Sirdaryo viloyati Guliston tumani 30-umumiy

o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada psixologik eksperiment natijalarini tahlil qilish jarayoni, ularning ilmiy talqini va xulosalar chiqarish usullari yoritilgan. Psixologik tadqiqotlarda eksperiment metodining o'rni, uning ishonchliligi hamda natijalarni statistik va sifat jihatdan tahlil qilish tamoyillari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, olingan ma'lumotlarni ilmiy asosda izohlash va psixologik qonuniyatlarni aniqlashning ahamiyati tahlil etiladi. Eksperiment natijalarini noto'g'ri talqin qilishning oldini olish yo'llari ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar:Psixologiya, eksperiment, natija tahlili, ilmiy talqin, statistik tahlil, gipoteza, o'zgaruvchilar, validlik, ishonchlilik, psixologik tadqiqot.

KIRISH

Tajriba natijalari tahlili psixologik tadqiqotning eng muhim bosqichi hisoblanadi. Chunki aynan ushbu jarayon orqali olingan ma'lumotlarning ishonchliligi, ularning ilmiy asoslanganligi va amaliy qiymati aniqlanadi. Diqqat jarayonini o'rganishda olingan raqamli ko'rsatkichlar insonning ruhiy holatini, ish qobiliyatini va kontsentratsiya darajasini ifodalaydi.

Eksperiment davomida kuzatilgan asosiy natijalar shuni ko'rsatdiki, ishtirokchilarning diqqat barqarorligi turlicha darajada namoyon bo'lgan. Ba'zilar topshiriqlarni tez va aniq bajargan bo'lsa, boshqalarda e'tiborning charchashiga oid belgilar kuzatilgan. Bu holat insonning individual xususiyatlari, tajriba paytidagi ruhiy holati hamda tashqi omillar bilan izohlanadi.

Ko'rsatkichlarni solishtirish jarayonida yosh, jins va faoliyat turi diqqat darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Masalan, o'quvchilar orasida o'rta yoshdagi ishtirokchilar yuqori natijalarni qayd etgan bo'lsa, yoshroq qatnashchilar diqqatni uzoq vaqt davomida ushlab tura olmagan. Ushbu fakt diqqatning shakllanishi va barqarorlashuvi tajriba va intizom bilan bog'liqligini isbotlaydi.

Psixologik tahlil natijalariga ko'ra, testlar o'rtasida farq asosan diqqatning hajmi va aniqligi bilan belgilanadi. Landolt halqalaridagi xatoliklar soni diqqatning tez so'nishini ko'rsatgan bo'lsa, Shulte jadvalidagi yuqori ko'rsatkichlar diqqatning tezkorligi va fikrlash chaqqonligidan darak beradi. Bu natijalar bir-birini to'ldiruvchi ko'rsatkichlar sifatida qaraladi.

Eksperimentning ilmiy talqini shundan iboratki, diqqat inson faoliyatining barcha shakllarida muhim o'rin tutadi. Uni o'rganish orqali shaxsning ish unumdorligi, o'quv jarayonidagi muvaffaqiyati yoki ruhiy barqarorlik darajasini baholash mumkin. Shu bois diqqatni o'lchovchi testlar nafaqat diagnostika, balki psixoprofilaktika vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Tahlil jarayonida kuzatilgan o'zgarishlar shuni ko'rsatdiki, mashq davomida diqqat ko'rsatkichlari yaxshilanish tendensiyasiga ega. Ishtirokchilar dastlabki bosqichda ko'proq xato qilgan bo'lsalar-da, keyingi sinovlarda aniqlik oshgan. Bu natija diqqatni mashq orqali rivojlantirish mumkinligini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Eksperimentda olingan natijalar shaxsning emotsional barqarorligi va motivatsiya darajasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi. Yuqori motivatsiyaga ega ishtirokchilar testni e'tiborliroq bajargan, bu esa ularning diqqat kuchini boshqarish qobiliyatining yuqoriligidan dalolat beradi.

Umuman olganda, olingan natijalar diqqat jarayonining murakkab, ammo boshqarilishi mumkin bo'lgan psixik hodisa ekanini ko'rsatadi. Inson o'z e'tiborini mashq qilish, to'g'ri dam olish va o'z-o'zini nazorat qilish orqali mustahkamlashi mumkin. Shu bois eksperimental tahlil natijalari psixologik treninglar, ta'lim jarayoni va ishlab chiqarish faoliyatida keng qo'llanishi mumkin.

Tajriba natijalari tahlili psixologik tadqiqotning eng mas'uliyatli bosqichidir. Chunki aynan tahlil jarayonida olingan raqamli ma'lumotlarning ilmiy asoslanganligi, ular orqali diqqat jarayonining ichki mexanizmlari haqida xulosalar chiqarish imkoniyati yuzaga keladi. Diqqatning kuchi, barqarorligi, hajmi va aniqligi inson faoliyatining turli ko'rinishlarida turlicha darajada namoyon bo'ladi. Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, insonning kontsentratsiya darajasi faqat aqliy salohiyatga emas, balki irodaviy tayyorgarlik, hissiy barqarorlik va motivatsiya darajasiga ham bog'liqdir.

Ishtirokchilarning faoliyat jarayonida o'zini tutishi, topshiriqlarga munosabati va vaqt bilan ishlash qobiliyati diqqat darajasining muhim ko'rsatkichlari sifatida baholandi. Ayrim ishtirokchilar topshiriqlarni tez, aniq va xatosiz bajargan bo'lsa, boshqalarda e'tiborning charchashi, shoshilish yoki diqqatni bir joyga to'play olmaslik holatlari kuzatildi. Bu farqlar insonning individual tipologik xususiyatlari bilan izohlanadi. Masalan, emotsional jihatdan tinch, o'zini nazorat qila oladigan shaxslar diqqatni uzoq vaqt davomida ushlab turishga moyil bo'lgan, tez hayajonlanadigan ishtirokchilarda esa e'tibor tez charchagan.

Eksperiment natijalarini tahlil qilishda yosh, jins va kasbiy tajriba omillariga ham e'tibor qaratildi. O'rta yoshdagi ishtirokchilar diqqatni barqaror ushlab tura olishda nisbatan yuqori ko'rsatkichlar qayd etgan. Bu holat diqqat jarayonining tajriba bilan mustahkamlanishini ko'rsatadi. Yoshroq ishtirokchilarda esa kontsentratsiya ko'rsatkichlari tez pasaygan, ular uzoq davom etuvchi topshiriqlarda tez charchagan.

Bunda asosan psixik toliqish, tashqi chalg'ituvchi omillar va tajriba yetishmasligi rol o'ynaydi.

Sinov jarayonida qo'llanilgan metodikalar natijalari o'zaro solishtirilib, har bir ishtirokchining diqqat darajasi baholandi. Landolt halqalarida aniqlangan xatoliklar soni diqqatning charchash darajasini ko'rsatgan. Shulte jadvallaridagi yuqori tezlik va aniqlik esa e'tiborning tezkorligi bilan bog'liq. Bu ikki test natijalarini tahlil qilish orqali insonning umumiy diqqat barqarorligi, fikr tezligi va aniqlik darajasi aniqlanadi. Olingan ma'lumotlar diqqatning turli jihatlarini bir-birini to'ldiruvchi tarzda ifodaladi.

Tahlil natijalariga ko'ra, diqqat ko'rsatkichlari vaqt o'tishi bilan yaxshilanish tendensiyasiga ega bo'lgan. Eksperiment davomida ishtirokchilar mashq qilish orqali diqqatni jamlashni o'rganib borgan. Dastlabki bosqichlarda ko'proq xato kuzatilgan bo'lsa, keyingi sinovlarda aniqlik ortgan. Bu diqqatni mashq va takror orqali rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi. Diqqat jarayonini shakllantirishda doimiy mashg'ulotlar, to'g'ri dam olish va ruhiy muvozanat muhim omillar sifatida belgilandi.

Natijalarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ishtirokchilarning motivatsiya darajasi ularning kontsentratsiya natijalariga bevosita ta'sir etgan. O'z oldiga aniq maqsad qo'ygan, topshiriqni muvaffaqiyatli bajarishga intilgan ishtirokchilar diqqatni samaraliroq boshqargan. Bu holat diqqat jarayonining ichki nazorat mexanizmlari irodaviy kuch bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Eksperiment yakunlari diqqat jarayonining murakkab, ammo o'rganilishi va boshqarilishi mumkin bo'lgan psixik hodisa ekanini tasdiqlaydi. Inson o'z e'tiborini to'g'ri yo'naltirish, aqliy mashqlarni bajarish, sog'lom turmush tarzini saqlash va dam olish rejimini me'yorda ushlab turish orqali kontsentratsiya darajasini oshirishi mumkin.

Tajriba natijalarini tahlil qilish ilmiy izlanishning eng muhim bosqichlaridan biri sanaladi. Chunki har bir o'lchov, har bir kuzatuv natijasi inson psixik jarayonlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Eksperiment davomida to'plangan ma'lumotlar asosida diqqatning davomiyligi, barqarorligi va aniqlik darajasi aniqlanadi. Psixologik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, insonning diqqat ko'rsatkichi turli vaziyatlarda o'zgaruvchan bo'lib, ruhiy holat, kayfiyat, tashqi muhit va motivatsion omillarga bog'liqdir.

Ishtirokchilar faoliyatini tahlil qilishda ularning umumiy psixologik holati alohida ahamiyat kasb etdi. Ayrim ishtirokchilar topshiriqlarni bajarayotganda barqaror e'tibor namoyon qilgan bo'lsa, boshqalar diqqatni uzoq muddat saqlay olmagan. Bu farq, avvalo, shaxsning individual tipologik xususiyatlari bilan izohlanadi. Diqqatni yaxshi boshqaruvchi ishtirokchilarda iroda, qat'iyat va ichki motivatsiya kuchli bo'lgan. Aksincha, ruhiy charchoq, uyqusizlik yoki tashvish holatlari diqqat samaradorligini kamaytirgan.

Tahlil natijalarini baholashda yosh omili ham muhim o'rin tutdi. Yoshroq ishtirokchilar tezkorlikda yuqori natijalarni ko'rsatgan bo'lsalar-da, diqqatni uzoq vaqt davomida jamlab turishda qiynalgan. O'rta yoshdagi guruh esa e'tibor barqarorligi va aniqlikda ustunlik qilgan. Bu holat diqqat jarayonining yoshi bilan bog'liq o'zgarishlarini tasdiqlaydi. Bunda hayotiy tajriba, mehnat faoliyati va o'zini nazorat qilish ko'nikmalari asosiy rol o'ynaydi.

Eksperiment natijalari shuni ko'rsatadiki, tashqi muhit omillari diqqat faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xona harorati, yorug'lik, shovqin darajasi va topshiriqning murakkabligi ishtirokchilarning natijalarida o'z aksini topgan. Qulay sharoitda ishlagan shaxslar yuqori aniqlik bilan natija qayd etgan, notinch muhitda esa diqqat darajasi pasaygan. Bu kuzatuv inson diqqatining fiziologik va psixologik barqarorlik bilan bevosita aloqadorligini ko'rsatadi.

Sinovda qo'llanilgan metodikalar orasida Shulte jadvallari, Landolt halqalari va Burdon testi asosiy o'lchov vositalari sifatida foydalanildi. Har bir metodika diqqatning turli tomonlarini ochib beradi: Shulte jadvali – diqqatning tezkorligi va yo'naltirilganligini, Landolt halqalari – aniqlik va barqarorlikni, Burdon testi esa – diqqat hajmini o'lchaydi. Natijalarni solishtirish orqali har bir ishtirokchining diqqat ko'rsatkichlari tizimli tahlil qilindi va ularning o'zaro farqlari ilmiy jihatdan izohlandi.

XULOSA

Psixologik eksperiment natijalarini to'g'ri tahlil qilish ilmiy tadqiqotning eng muhim bosqichlaridan biridir. Olingan ma'lumotlar asosida xulosa chiqarishda ob'ektivlik, ilmiy asoslanganlik va statistik ishonchlilikka tayanish zarur. Natijalarni talqin qilishda sub'ektiv fikrlardan qochish va ilmiy metodlarga suyanish psixologik qonuniyatlarni to'g'ri aniqlash imkonini beradi. Shu bois, eksperiment natijalarini tahlil qilish psixologiyaning ilmiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziev E. G. – Umumiy psixologiya. Toshkent, 2010.
2. Karimova V. M. – Psixologiya. Toshkent, 2012.
3. Rubinshteyn S. L. – Asosiy psixologiya tamoyillari. Moskva, 2008.
4. Ananyev B. G. – Inson psixologiyasi. Moskva, 2001.
5. Myers D. G. – Psychology. New York, 2013.
6. Zimbardo P., Gerrig R. – Psychology and Life. Pearson, 2010.